

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються засади формування дослідницької культури майбутніх учителів у процесі професійної підготовки як педагогічна проблема. Проаналізовано функції, етапи дослідницької культури, визначена необхідність впровадження науково-дослідної роботи, з'ясовано основні дослідницькі вміння як ядро формування дослідницької культури студентів.

Ключові слова: дослідницька культура, науково-дослідна робота, дослідницькі вміння, майбутні учителя, професійна підготовка студентів.

В статье рассмотрены основы формирования исследовательской культуры будущих учителей в процессе профессиональной подготовки как педагогическая проблема. Проанализированы основные функции, этапы исследовательской культуры, подчеркнута необходимость проведения научно-исследовательской работы, определены основные исследовательские умения как ядро формирования исследовательской культуры студентов.

Ключевые слова: исследовательская культура, научно-исследовательская работа, исследовательские умения, будущие учителя, профессиональная подготовка студентов.

In the article the underpinnings of forming research culture are considered in the process of students' professional training as a pedagogical problem. The analysis of the basic functions, stages of research culture is done, the necessity of providing scientific and research work is grounded, the main research skills are conducted as the main body of forming students' research culture.

Key words: research culture, scientific and research work, research skills, future teachers, students' professional training.

Постановка проблеми. Сучасна вища освіта покликана рішуче сприяти пошуку і визначенню нових шляхів для формування талановитих фахівців. Наука є не лише засобом пізнання і пояснення світу. Вона виконує функцію творчої сили, що розвиває техніку і виробництво. Проте, уявлення, що історично склалися, про складну, а іноді й може не потрібну культуру дослідницької, наукової творчості як складника діяльності педагогічної еліти, формують стереотипні уявлення про те, що майбутні вчителі цілком можуть обійтися пропонованими науково-методичними розробками і рекомендаціями. Але сучасний вчитель не може не бути дослідником, який, володіючи теорією і

технологією наукової творчості, умів би практично застосувати їх в своїй професійній діяльності.

При цьому слід особливо відзначити, якщо на початку нового століття отримання статусу вчителя – дослідника не носило обов'язкового характеру, то вже зараз до педагогічних працівників почали висувати вимоги до оволодіння науково-дослідною діяльністю як діяльністю професійно-значущою.

Так, постає проблема формування дослідницької культури майбутніх вчителів. Технології навчання, що використовуються у вищій педагогічній школі, не завжди достатньо стимулюють дослідницьку діяльність студентів і навіть нівелюють їх інтелектуальну активність. Тому так важливо в процесі професійної підготовки формувати дослідницьку культуру студентів, спонукати їх до творчої наукової діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Проблема активізації дослідницької діяльності студентів, її роль у професійній підготовці майбутніх педагогів вирішувалася педагогами-дидактами Д. У. Вількеєвим, М. А. Даніловим, Б. П. Есиповим, І. Я. Лернером, П. І. Підкасистим тощо. Однак невирішеною частиною цього досить актуального питання залишається аналіз формування дослідницької культури майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки як педагогічної проблеми.

Формування мети статті – проаналізувати процес формування дослідницької культури студентів – майбутніх учителів. Для вирішення вказаної мети поставили такі **завдання**: виявити визначення сутності «дослідницька культура», «дослідницькі вміння», з'ясувати класифікації дослідницьких умінь.

Виклад основного матеріалу. Вважаємо, що процес формування дослідницької культури майбутніх педагогів дозволяє визначити оптимальні способи вирішення існуючих суперечностей між стрімким розвитком суспільства, змінами, що відбуваються в державі, та рівнем підготовки студентів; між зростанням обсягу інформації в умовах розвитку ринкових відносин у суспільстві та вмінням цілеспрямовано засвоювати сприйняту інформацію; між замовленням держави на педагогічних фахівців, у яких

сформована дослідницька культура, та недостатньою розробкою цього питання в педагогічній теорії і практиці.

Дослідницька культура, за визначенням дослідниці І.А.Сенча, є особистісним утворенням, що забезпечує включення людини в дослідницьку діяльність і є тією частиною культури людини, що надає їй можливості отримати нове знання, тобто додати свій внесок до суспільної культури, стати її творцем.

Дослідниця на основі аналізу наукових праць із проблеми культури і цінностей виявляє дві форми існування дослідницької культури – суспільну та особистісну, визначає її сутність як одну з модифікацій загальної культури людства і виокремлює феномен дослідницької культури.

Дослідницька культура – це цілісне утворення, що формується і розвивається у процесі діяльності в певній професійно визначеній сфері та об'єктивується як сукупність норм і методів пізнання її сутності, способів реалізації та вдосконалення, – вважає І.А.Сенча. Не викликає заперечення і той факт, що дослідниця вважає існування дослідницької культури у суспільній формі частиною загальної культури суспільства і водночас частиною певної професійної культури. Безумовно, у першому випадку вона є сукупністю норм дослідницької діяльності людства, у другому – дослідницької діяльності спеціаліста в межах обраної професії. Засвоєння людиною суспільної дослідницької культури означає її формування в особистісній формі існування. При цьому дослідницька культура особистості є частиною як її професійної, так і загальної культури, залежно від її прояву – у сфері обраної професії або поза нею [4, с. 10].

Дослідницька культура визначається як: певний спосіб і результат творчої самореалізації фахівця в інноваційній діяльності; особова властивість і певний ступінь володіння прийомами і способами вирішення педагогічних завдань; здібності, які виявляються в творчій професійній діяльності і характеризують особливості свідомості, професійного мислення; джерело нових знань і умінь, що забезпечують творчий професійний розвиток, прагнення до самовдосконалення.

Функціями дослідницької культури майбутнього вчителя, на нашу думку, виступають: креативна – полягає у визначенні шляхів і засобів розвитку і вдосконалення професійної діяльності; сигніфікативна – визначення значущості вдосконалення і розвитку професійної діяльності; імперативна – визначення норм, стандартів, технології проведення професійно-зорієнтованих досліджень, необхідних для удосконалення як професійної, так і дослідницької діяльності у професійній сфері; адаптивна – полягає у визначенні простору для самоствердження і самореалізації спеціаліста – суб'єкта професійної діяльності; розвивальна – визначення шляхів і способів розвитку спеціаліста як професіонала.

Особистісна дослідницька культура майбутнього вчителя характеризується як дослідницька діяльність у сфері обраної професії; формування такої культури позначає переведення нормативної основи дослідницької діяльності в індивідуальний стиль її виконання, і в цьому сенсі індивідуальний стиль дослідницької діяльності студента є інтегральною характеристикою його особистісної дослідницької культури.

Вважаємо, що основними етапами процесу формування дослідницької культури майбутніх учителів є: інкультурація, соціалізація та ідентифікація. Інкультурація – залучення студентів до дослідницької культури, формування у них дослідницьких знань під час теоретичного навчання. Соціалізація – це формування у студентів дослідницьких умінь під час практичного навчання, засвоєння досвіду дослідницької діяльності. Ідентифікація – це усвідомлення студентами суспільної та особистісної значущості дослідницької культури.

Формування дослідницької культури неможливо без науково-дослідної роботи майбутніх учителів у вищих навчальних закладах. Розглянемо більш детально засади проведення науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах [1].

Перша засада: організація науково-методичних читань, науково-методичних семінарів, які сприятимуть підвищенню рівня науково-теоретичної і методичної підготовки майбутніх учителів з метою вивчення і використання в

професійній діяльності сучасних педагогічних технологій, методик, способів і прийомів успішного навчання.

Другою засадою є придбання досвіду – участь у науково-дослідній діяльності через розробку теми індивідуального дослідження.

Третьою засадою є поширення нового типу взаємин в навчальній діяльності і системі додаткової освіти на основі умінь діагностування.

Учена О.М.Ельбрехт вважає, що дотримання і реалізація цих засад – основний чинник професійного становлення майбутнього вчителя для формування моделі дослідницької діяльності, якому притаманний наступний алгоритм:

- коректування навчальної програми для створення індивідуально-орієнтованого методичного комплексу майбутнього вчителя на основі психолого-педагогічного аналізу освітнього процесу школи в цілому і кожного класу окремо;

- виділення крізних ідей кожного навчального курсу;
- встановлення взаємозв'язків між різними курсами через виділення загальних принципів і підходів при роботі з інформацією;

- планування і розробка сумісних навчальних дій;
- виділення узагальнювальних занять, що формують цілісне (системне, критичне) мислення;

- підвищення активізації роботи учнів через безпосередню участь в управлінні уроком, що виходить в систему додаткової освіти (авторські спецкурси);

- наукове консультування дослідницької роботи слухачів в системі додаткової освіти;

- навчання учнів основам бібліографії за матеріалами дослідницької роботи;

- розробка вчителем організаційно-методичних вказівок з оцінкою знань учнів при роботі над навчальними завданнями і дослідницькими проектами;

- формулювання висновків у вигляді таблиць, діаграм, графіків, схем за підсумками спільної діяльності з учнями;

- організація і підготовка виступів на науково-методичних і науково-практичних конференціях із залученням наукових консультантів і рецензентів;
- освітлення результатів роботи в друкарських виданнях (для учнів);
- розробка і публікація авторського дидактичного матеріалу (навчальні плакати, схеми, розробки індивідуальних завдань дослідницького характеру для учнів різного рівня навчальних можливостей);
- узагальнення досвіду роботи за програмою дослідницької діяльності в наукових статтях.

Дослідницька культура є необхідною характеристикою майбутнього вчителя. У процесі формування дослідницької культури студентів та організації їх навчальної дослідницької діяльності необхідно демонструвати варіативність форм і методів роботи, адекватну реакцію на постійні зміни, що відбуваються в суспільстві, ініціативу, творчі здібності, здатність продукувати і впроваджувати нові ідеї. Ядро структури формування дослідницької культури студента складають його дослідницькі уміння.

Класифікуючи дослідницькі уміння, у структурі кожного з них дослідниця О.Л.Миргородська виділяє наступні компоненти: а) інтелектуальну складову (уміння не лише сприймати інформацію і переймати соціальний досвід, а й адекватно перетворювати їх за допомогою аналізу, синтезу, систематизації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, висунення гіпотези тощо); б) практичну складову (уміння застосовувати теоретичні положення окремих навчальних дисциплін відповідно до завдань навчально-виховного процесу, уміння отримувати нову інформацію із різноманітних джерел, здатність опрацьовувати і оформляти отриману інформацію за допомогою різних методів тощо); в) самоорганізацію і самоконтроль (уміння організувати власну діяльність, визначати методи, засоби, послідовність і термін виконання завдання, уміння оцінити якість його виконання) [2].

Дослідниця пропонує об'єднати всі дослідницькі уміння, які повинен опанувати майбутній учитель, в кілька груп: операційні дослідницькі уміння – це уміння аналізувати і синтезувати наукову інформацію, систематизувати і класифікувати її, виділяти головне і суттєве, встановлювати причинно-

наслідкові зв'язки, генерувати ідеї, висувати гіпотези тощо; організаційні дослідницькі уміння – це уміння планувати науково-дослідну роботу, застосовувати прийоми самоорганізації і самоконтролю у дослідницькій діяльності; комунікативні дослідницькі уміння – це уміння застосовувати прийоми співробітництва в процесі дослідницької діяльності, оперувати стилем наукового спілкування, здійснювати взаємодопомогу і контроль; практичні дослідницькі уміння – це уміння спостерігати й описувати факти і явища дійсності, проводити експериментальні дослідження, працювати з літературою, уміння здійснювати інформаційний пошук, аналізувати факти і явища за допомогою різноманітних методів.

Висновки. Проведене дослідження дозволило констатувати: дослідницька культура майбутнього вчителя є складовою його загальної культури, в процесі формування дослідницької культури необхідно враховувати її основні функції, етапи. Формування дослідницької культури неможливо без виконання студентами науково-дослідної роботи. Ядром дослідницької культури є дослідницькі вміння. Дослідницькі вміння мають інтегративний характер, оскільки становлять синтез двох груп умінь: пошукових і дослідницьких. У структурі кожного дослідницького уміння виділяють інтелектуальну і практичну складові, самоорганізацію і самоконтроль. Предметом наших подальших досліджень буде аналіз особливостей формування дослідницької культури майбутнього вчителя історії вітчизняної педагогічної думки.

Література

1. Ельбрехт О.М. Науково-практичні основи вищої освіти: Монографія. / О.М. Ельбрехт. – К.: Фенікс, 2008.– 296 с.
2. Миргородська О. Л. Формування дослідницьких умінь майбутніх учителів географії у процесі професійної підготовки / О.Л.Миргородська: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2008. – 16с.
3. Мілаш О. О. Технологія наукового дослідження в професійній підготовці майбутніх фахівців / О.О.Мілаш // Вища освіта України. Теор. та

наук.-метод. часопис: „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору”. – Том 7. – Київ: Гнозис, 2011. – с.245-251.

4. Сенча І.А. Педагогічні умови формування дослідницької культури майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки / І.А. Сенча: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – Одеса, 2008 –23 с.